

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל

Związek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר

רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630

cracowassociation@gmail.com

טלפון: 09-9579540, פקס: 054-4436366

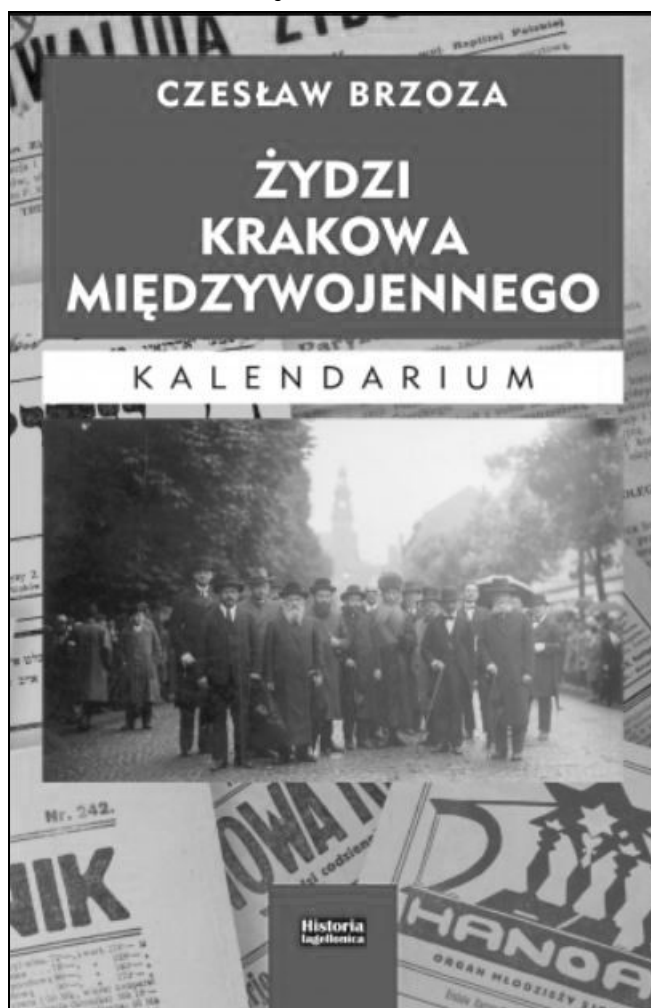
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 153 נובמבר 2019 חשוון תש"פ

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

Żydzi Krakowa międzywojennego. Kalendarium

על השאלה היכן תוכלו למצוא כיום את קרקוב היהודית שלפני המלחמה, עונה פרופ' צ'סלב בז'וזה : Czesław Brzoza "בשום מקום. גם בקז'ימייז' כבר לא תמצא את עולמם האוטנטי של היהודים". כדי לשמר את זיכרון העולם שהיה פרסם פרופ' בז'וזה לוח אירועים של חיי יהודי קרקוב בתקופה שבין שתי מלחמות העולם בספר Żydzi Krakowa Międzywojennego. Kalendarium. שראה אור לאחרונה, בפולנית, ובו 824 עמודים וכ-3,000 שמות.

בספר נכללים אירועים חשובים, אירועים טרגיים, טריוויאליים ומצחיקים ואפילו מקוממים, וכולם מראים כמה עשירים היו חיי הקהילה היהודית בקרקוב, שמנתה כ-60,000 איש, כרבע מתושבי העיר. היהודים היו בעליהם של רוב המחסנים ושלטו בסחר הקימעונאי, למעלה מ-50% מהמסחר היה בידיים יהודיות וכך גם רוב מפעלי הייצור, 60 אחוז מהרופאים בקרקוב וכ-80 אחוז מעורכי הדין.

פרופ' בז'וזה כותב כי עבור מרבית הפולנים היו היהודים קבוצה הומוגנית, אך בעצם הייתה זו חברה מגוונת מאד מבחינה פוליטית, חברתית, תרבותית ומקצועית, ובנוסף – היו הבדלים רבים ביחסם של היהודים לדת. קבוצה גדולה הייתה אורתודוקסית, אך לצידם היו גם "יהודים מתקדמים" ואפילו מתבוללים. היהודים והפולנים חיו אחד ליד השני, ויהודי משכיל מקרקוב לא ביקר אף פעם בבית של פולנים, אך היו קשרים במישורים מקצועיים ומסחריים בין שתי האוכלוסיות.

לוח השנה מוכיח את חיוניותה העצומה של הקהילה היהודית ויכולותיה הארגוניות, בכל תחום. כשפולין קיבלה את עצמאותה למדו רוב יהודי קרקוב ב-"חדר" והיה רק בית ספר עברי אחד, בשנת 1939, 20 שנים אחר כך, היו כבר כמה בתי ספר תיכוניים: לפחות שלוש חטיבות ביניים, בית ספר תיכון, ובתי ספר למוזיקה, מסחר ויצירה, אשר החל

מה-1 בספטמבר אמורים להפוך לתיכון טכני. יהודים הקימו תיאטרות ובתי קולנוע, למשל הקולנוע ורשה-אטלנטיק, עסקו בספורט והשפיעו והעשירו את העולם האינטלקטואלי ואת חיי התרבות והמדע של קרקוב.

פרופ' צ'סלב בז'וזה הוא היסטוריון, מרצה וראש המחלקה להיסטוריה פולנית מודרנית במכון להיסטוריה של האוניברסיטה היגלונית.

לציון 75 שנים לשחרור אושוויץ, בינואר 2020 הכריז הוועד הבינלאומי של אושוויץ <https://www.auschwitz.info/en/welcome.html> על פרסים למאמרים בנושא "ביקור באושוויץ – מה זה אומר ליי?".

ניתן להגיש מאמרים שיתפרסמו בחודש ינואר 2020. על המאמרים להתמקד בסוגיות אלה: ביקור במוזיאון אושוויץ-בירקנאו, האיומים העכשוויים של אנטישמיות על הדמוקרטיה, קיצוניות ימנית והסתה פופוליסטית, ערכי הדמוקרטיה לאחר אושוויץ, דו קיום אנושי ואיומים על אלה.

הפרס הוא בגובה של 5000 אירו; את המאמרים יש לשלוח עד ל-15 במרס 2020 אל m.turski@polityka.pl בשפה המקורית שבה פורסמו המאמרים וכן תרגום לאנגלית. החלטת חבר השופטים, ביניהם ניצולי שואה, תהיה בתחילת מאי 2020 בברלין.

תעלומת הדגל הירוק: מסע אל העבר

תמונת ההקפות של שמחת תורה בבית הכנסת העתיק של קרקוב (ה"אלטע שול"), קודם שנהרס ונשדד על ידי הנאצים, עדיין צרובה בזיכרוננו של ברל שור בן ה-92. אלה לא היו הקפות רגילות. רחוק מכך. בעוד בבתי הכנסת בכל הקהילות בעולם היהודי ובקרקוב עצמה מקיימים שבע הקפות עם ספרי תורה, בשירה וריקודים סביב הבמה, בבית כנסת זה נקטעו הריקודים לאחר שלוש וחצי הקפות בלבד.

שור, שהיה בשנת 1939 ילד בן 12, זוכר כי באמצע ההקפה הרביעית פסקו לפתע, בבת אחת, השירים והריקודים. זה קרה שם מדי שנה באופן יזום ומתוכנן. ספרי התורה הוכנסו בבהילות לארונות הקודש (ב"אלטע שול" היו כמה ארונות קודש), הקהל התיישב על הרצפה והחל באמירת קינות, מנהג ששמור בדרך כלל ליום תשעה באב לזכר חורבן ירושלים והמקדש. הריטואל השנתי הזה, הפסקת ההקפות באמצען והמעבר החד והכמעט בלתי נתפס בין שירה וריקודים לאמירת קינות, ועוד ביום שמחת תורה, זכור לשור היטב.

המקור לנוהג הייחודי והחריג אינו ברור. ככל הנראה הוא קשור להתקפה על יהודי קרקוב ובית הכנסת העתיק מאות שנים קודם לכן, שהתרחשה בדיוק באמצע ההקפה הרביעית. המנהג, לקטוע את ההקפה הזאת, התקבע ושרד ב"אלטע שול" לאורך מאות שנים. הוא מתועד גם בספר "קראקא - עיר סגולה".

לשור, כיום תושב מודיעין, זכור עוד פרט מסתורי משהו מההקפות יוצאות הדופן הללו: את טור הרוקדים והעולזים בבית הכנסת העתיק של קרקוב הוביל אחד המכובדים, כשהוא נושא בידיו "דגל ירוק", מעין נס תלוי על מוט. המולה של התרגשות פקדה את הציבור בכל פעם מחדש למראה הדגל. ב"אלטע שול" סיפרו אז שהדגל הגיע לקרקוב יחד עם מגורשי ספרד לקראת סוף המאה ה-15 ואשתו מאחה -16. אלא שגם פרט זה בסיפור נותר מעורפל ולא ודאי. שור עצמו זוכר היום רק את צבעו של הדגל, גילו וייחוסו, אך לא את מראהו המפורט.

בקרקוב של אחרי המלחמה, שיפצה עיריית קרקוב את בית הכנסת העתיק שנהרס ונבזז על ידי הגרמנים. ה"אלטע שול" הפך למוזיאון לזכר יהדות קרקוב. עוד קודם לכן, במהלך המלחמה, רגע לפני שהגרמנים הרסו את בית הכנסת ושדדו את יצירות האמנות ושכיות החמדה שהיו בו, הצליחו היהודים להוציא ממנו חלק מהפריטים. הם הסתירו אותם בעליית הגג של בית ההלוויות היהודי בפלשוב, סמוך לקרקוב. מאוחר יותר הגרמנים פוצצו את בית ההלוויות והפכו את שני בתי העלמין היהודיים ששכנו לצידו למחנה עבודה, ואחר כך למחנה ריכוז. בה' בתמוז תש"ג (1943) נרצחו שם גם שני הוריו של ברל, מאיר ומילה שור הי"ד, על ידי מפקד המחנה אמון גת.

ברל עצמו ניצל. יחד עם אחותו ועוד כמה בני משפחה, הוא הגיע בדרך לא דרך לקובנה שבליטא. החבורה הצליחה לצאת מאירופה דרך רוסיה

ברל שור ובנו דוד. צילום: ישראל היום

הסטליניסטית באמצעות אשרות מעבר דרך יפן. האשרות סופקו להם על ידי סגן הקונסול היפני בעיר, צ'יאונה סוגיהארה, חסיד אומות העולם. מיפן, הם המשיכו דרך סין, הפיליפינים והונג קונג עד ניו זילנד, שבה השתקעו. ברל שור השלים שם את לימודיו כסטודנט להנדסת מכונות ומדעי הטבע ובשנות ה-50 ל המאה הקודמת עלה לישראל.

80 ש' נצח ווא תה זכרונות מ שמחת תורה ל לפני המלחמה בליבו, שיתף בהם חברים ובני משפחה ומדי חג תהה מה עלה בגורלו של הדגל. האם גם "הדגל הירוק" היה שם באותה עליית גג שבה הוסתרו חפצים מהאלטע שול? לא היתה תשובה לכך, עד שלפני חודשים אחדים ראה שור, חובב אמנות ויודאיקה, פריט מעניין שצד את עינו בקטלוג מכירה פומבית של עיזבון הצייר נפתלי בזס, שהגיע לארץ מגרמניה במסגרת עליית הנוער לפני מלחמת העולם השנייה. אחרי המלחמה ביקר בזס בערים רבות, כולל בקרקוב, שם הציג חלק מעבודותיו שכוללות מוטיבים יהודיים מובהקים. הוא נפטר בשנה שעברה.

בין הפריטים מעיזבונו של האמן שבית המכירות הפומביות "האמרסייט" הציע למכירה, היה גם טרפז בד בלוי, בצבע ירוק, עם רקמת כסף. בקטלוג של בית המכירות הוגדר הפריט ככיסוי לספר תורה, קרוב לוודאי איטלקי, מהמאה ה-18. אלא שמשוהו בבד הירוק הזכיר לשור את "הדגל" משמחת תורה של ילדותו בקרקוב. הוא העריך שאין מדובר בכיסוי של ספר תורה רגיל ואף כי מקורו אינו באיטליה. שור רכש את הפריט והחליט לבחון אותו מקרוב.

תחילה גילה, לאחר התייעצות עם אנג'לו פיאתלי, מומחה לאמנות יהודית ממוזיאון יהדות איטליה - שאכן אין מדובר בכיסוי של ספר תורה איטלקי. שור זכר שב"אלטע שול" סיפרו שהדגל הירוק הגיע לקרקוב יחד עם מגורשי ספרד. בנו, עו"ד דוד שור, פנה לפרופ' שלום צבר, מומחה לאמנות יהודי ספרד וימי הביניים. צבר זיהה שהבד המכונה "מפה", אופייני לכיסויי ספרי תורה ממרוקו, וכי המוטיבים הרקומים והארוגים עליו משותפים לצפון אפריקה וגם לספרד.

(המשך בעמוד הבא)

תעלומת הדגל הירוק: מסע אל העבר (המשך)

למרוקו, "המעיל" (כיסוי) שלו הגיע עם קבוצת מגורשים אחרת מספרד לקרקוב. שתי המסורות הללו מתכנסות לכאורה אל סיפור הדגל הירוק: לא מן הנמנע שהדגל שנישא על נס ב"אלטע שול" של קרקוב מדי שמחת תורה אכן הגיע לעיר עם מגורשי ספרד ושהוא אינו אלא המעיל של ספר התורה תיסלית המופלג בעתיקותו. מתישהו - השניים הללו אולי נפרדו, וייתכן שעתה יתאחדו מחדש.

ברל שור עצמו מתכוון למסור את "המפה" הישנה לבדיקת מעבדה (פחמן 14), כדי לתארך את גילה. עוד קודם לכן הוא מבקש מעדים אפשריים, שאולי עדיין חיים עימנו ושהשתתפו בהקפות שמחת תורה בבית הכנסת העתיק בקרקוב לפני השואה, ועדיין זוכרים את הדגל הירוק והעיטורים והרקמות שהיו עליו, ליצור עימו קשר. אולי הם יזהו את כיסוי ספר התורה שהוקדש לספר תיסלית, ויפתרו אחת ולתמיד את תעלומת הדגל הירוק.

נדב שרגאי, "ישראל היום", 18.10.2019

את בד הקטיפה הירוק והבלוי ששור רכש, תוחם עיטור כסף רחב. באמצעו פזורות דוגמאות של כוכבים או פרחים. על שתי פינותיו התחתונות, מימין ומשמאל, רקומים "רימונים" של ספרי תורה ובמרכז "המפה" צמד קשתות פרסה בסגנון מורי שהיה מקובל בספרד ושמקובל עד היום במרוקו. בתוך צמד הקשתות נרקם הטקסט הבא: **"זאת המפא ס' האשה חאנה ראבאן לכבוד ספר תיסלית ע"ה"**. והנה הביאור: "מפא" - מפה, כיסוי/מעיל ספר תורה. "ס" - בספרדית: סניורה, אישה נכבדה; "ספר תיסלית" - ספר תיסלית (תיסלית הוא חבל ארץ בהרי האטלס במרוקו, שבו התיישבו חלק ממגורשי ספרד).

ספר תיסלית הוא שם דבר בקרב יהודי מרוקו. מדובר בספר תורה עתיק שנכתב לפני מאות שנים ונשתמר על ידי הקהילות במדינה. חוקרים סבורים שהוא נכתב ככל הנראה בספרד, עוד לפני הגירוש. כזוה הוא נתפס בעיני יהודי מרוקו כספר תורה שקושר אותם אל עבר מפואר. בשנות ה-60 של מאה עברה על ספר התורה הזה לישראל, וכיום הוא שוכן בבית הכנסת תיסלית שקרוי על שמו, ברחוב תיסלית שבעיר אשקלון. [...]

האם הדגל הירוק של בית הכנסת בקרקוב הוא "המפה" (הכיסוי/המעיל) של ספר התורה תיסלית? לעו"ד דוד שור, בנו של ברל, שסיפק רבים מהפרטים לכתבה זו וסייע לאביו להתחקות אחר גלגוליו של הדגל, אין ספק שכיסוי ספר התורה שאביו רכש מעיזבונו של האמן נפתלי בזם הוקדש לספר התורה תיסלית, אחד מספרי התורה העתיקים בעולם. אין גם ספק, לדבריו, בכך שהמוטיבים שנקמו ומעטרים את הכיסוי של ספר התורה אופייניים גם לספרד.

בהחלט ייתכן, אפוא, שממש כפי שספר תיסלית הגיע על פי המסורת עם קבוצת מגורשים מספרד

משפחת ברציובקה

בשנת 1795, לאחר החלוקה השלישית של פולין, הייתה גליציה בשליטתה של המונרכיה האוסטרו-הונגרית, וזו ערכה מפקד של האוכלוסייה היהודית בקז'ימייז'. באותו מפקד נמנו בסך הכל כ-2,000 יהודים שהתגוררו בעיר (יש לדעת כי פחות מ-150 שנים מאוחר יותר מנתה אוכלוסיית יהודי קרקוב כ-65 אלף איש, שהיוו רבע מאוכלוסיית העיר).

בין המשפחות העתיקות שנפקדו בשנת 1795 נכללות גם כמה ממשפחות. העתיקה ביותר היא משפחת ברציובקה Braciejowka, הרשומה בבית מספר 1 במפקד, ואף בבתים נוספים ברובע היהודי. בית מספר 1 היה ליד בית הכנסת הישן של קז'ימייז', במקום שבו נמצא היום בית ספר גדול, והבית מצויין במפת הרובע משנת 1800. סב-סבתי, דבורה

שטורמבינד, נישא למלכה ברציובקה. ההנחה היא שהמשפחה הגיעה מכפר בשם ברציובקה, שנמצא ליד העיר אולקוש, 40 ק"מ צפון-מערבית לקרקוב. בתחילת המאה ה-19, כשהקיסרות האוסטרו-הונגרית חייבה במתן שמות משפחה, אימצה המשפחה, ככל הנראה, את שם כפר הולדתה כשם משפחה.

המידע שברשותי על משפחתי מתחיל באחד פנחס ברציובקה, שנולד בשנת 1690, ויתכן שהוא זה שהגיע מהכפר לקז'ימייז'. פנחס הנ"ל מוזכר בספרו של מאיר באלאבאן "תולדות היהודים בקראקוב ובקאז'ימייז' 1304-1868".

אחד מבניו של פנחס, משה ברציובקה, התפרסם בספרו של באלאבאן כאיש עשיר שהיה בשנת 1750 בערך אחד

מחמשת "הסניורים" (ראשי קהילה) של הקהילה היהודית בקז'ימייז'.

למשה נולדו 5 ילדים, שאחדים מהם שינו את שמם משפחתם לברציובסקי שנשמע פולני יותר, או לברץ שנשמע אמריקאי יותר. אחד הבנים, יענקל ברציובקה, נישא למשפחתה של סבתי. לענף משפחתי זה מתייחסת גם ריטה גור, רעייתו של מוטה גור שהיה רמטכ"ל ושר בממשלה. סבא של ריטה, לאון ברציובסקי, עלה מקרקוב לארץ-ישראל עוד בפברואר 1939. אחיו, אדולף, נשאר בקרקוב ונספה בשואה עם אשתו ושני ילדיו.

בן נוסף של יענקל ברציובקה, מוזכר אף הוא בספרו של פרופ' באלאבאן, כמי שהיה סוחר בבשר כשר בקז'ימייז'.

יעקב לאור

המציל שהלך לעולמו לפני 45 שנים

בתחילת חודש אוקטובר ש.ז. מלאו 45 שנים למותו של אוסקר שינדלר חסיד אומות העולם, שהציל בתקופת השואה למעלה מ-1,200 יהודים, כמעט כולם יהודים מקרקוב. שינדלר ביקש להקבר בירושלים, בקרב "בני משפחתו" ונקבר בבית הקברות הנוצרי בהר ציון בירושלים.

"שינדלריוודן" הרחיבו בסיפורים על האיש שהיה בא לבקר את משפחותיהם בישראל, וכיצד המשפחות קיבלו אותו בחום ובהכרת תודה.

נחום וגניה מנור היו אף הם בין ניצוליו של שינדלר, ונחום כתב כמה פסקאות אותן הקראנו לנאספים. וכך כותב נחום:

היינו עסוקים מידי בבניית החיים החדשים שלנו, תוך שאנו נלחמים ומקימים את מולדתנו החדשה. רק מעטים היו מוכנים אז לשמוע את הסיפורים שלנו.

רק אחרי שתומס קנילי פרסם את הספר בשנת 1982 (כבר עברו כמעט ארבעים שנים מאז) ובעיקר לאחר שסטיבן שפילברג הפיק את הסרט הידוע בשם "רשימת שינדלר" שיצא לאקרנים בסוף שנת 1993, ואשר הביא לידיעת מיליוני אנשים ברחבי העולם את הסיפור של אוסקר שינדלר, השואה והגורל שלנו, רק אז זכה שינדלר להכרה שלה היה זכאי, והיה לסמל עולמי של גיבור.

שינדלר נותר עד היום דמות קונטרוברסלית; לעיתים תכופות נשמעות הערות שלא היה "קדוש". הוא בוודאי לא היה קדוש. הוא אהב כסף ואהב לחגוג ונשים, אהב הרפתקאות ואהב להמר, ואנחנו בוודאי היינו ההימור הגדול ביותר שלו. בעומק ליבו הוא היה אמיץ וישר והוא החליט להציל את "תיבת נוח" שלנו. גם בשבילנו הוא לא היה "קדוש", אך הוא היה חצי אלוהים, או לפחות המלאך השומר עלינו. רק נס יכול היה להציל אותנו – והוא היה הנס הזה.

אוסקר שינדלר, ראשון מימין, מוקף בניצוליו באחד הביקורים שלו בישראל

אחרי השחרור התחלנט הוא ואנחנו, לבנות מחדש את חיינו. האירוניה של הגורל היא שהוא איבד את כל מה שהיה לו במהלך המלחמה ואחריה. בעוד שאנחנו הצלחנו ושגשגנו, הוא נכשל ולא יכול היה להתאושש יותר.

הוא ביקר בישראל 17 פעמים וחגג איתנו את ימי ההולדת שלו (28.4) שהיו בסמוך ליום השחרור. בהצלחתנו והתקדמותנו הוא ראה נחמה לחייו. כשהיה עליו לעבור ניתוח, הוא הותיר צוואה ובה כתב שאם יקרה הגרוע מכל הוא מבקש להקבר בירושלים, בין חבריו. וכך אכן קרה.

אנחנו לעולם לא נשכח אותו ואת אשר עשה עבורנו. נזכור ונוקיר את זכרו. הוא יהיה תמיד המציל שלנו וגומל החסד. בימים החשוכים של האנושות הוא היה האחד מתוך מעטים שהאיר את החשיכה של אירופה."

"כאן נחה גופתו של האדם אשר הציל את חיי. לא רק את חיי שלי, אלא גם של רעייתי, גניה. הוא לא היה רק מציל אלא היה גם השדכן שלנו, שכן הכרנו לראשונה, לפני כ-75 שנים, במפעל שלו מאחורי גדר התיל, והרומן שלנו פרח כבר אז.

ידוע לכל כי הוא הציל למעלה מ-1,200 יהודים, עובדים-אסירים במחנה ברינליץ. אך מספר האנשים החיים היום בזכותו גדול לפחות פי עשרה, ומספרם יגדל במהלך השנים. תארו לעצמכם את פניה של ההיסטוריה אם היו, למשל, 10 אוסקר שינדלר!

אחרי השחרור, במאי 1945, שינדלר חי ומת כאלמוני כמעט, ורק קבוצה קטנה של ניצוליו הוקירה את זכרו. לא דיברנו הרבה עליו, בדיוק כפי שלא דברנו רבות על עצמנו, על המלחמה ועל גורלנו באותה תקופה.

מספר הניצולים החיים היום הולך ופוחת אך אנו, הניצולים וצאצאיהם, לא שוכחים את האיש שהציל את משפחותינו, ולכן החלטנו לעלות לקברו לפני יום הכיפורים, כנהוג אצל יהודים.

התאספנו כמה עשרות צאצאים בני דור שני ושלישי, ואלינו הצטרפה **רות זקס** (לבית כהן) שניצלה על ידי שינדלר. רות, שהיא בת 93, עלתה לקברו של שינדלר, האיש שהציל את חייה, למרות שהיה זה מאמץ עבודה היה לה חשוב לכבד את זיכרו.

גברת **לאה גוטרמן**, בתו של שלמה פרנקל שהיה ב"רשימה" סיפרה כי לאחר המלחמה נותר אביה לבדו בעולם. הוא עלה ארצה, הוליד 5 ילדים, אלה בתורם הולידו 36 נכדים והיום השבט הזה מונה למעלה מ-120 נינים. הכל בזכותו של שינדלר. בניס נוספים של

אוסקר שינדלר נולד ב-28 באפריל 1908 בצוויטאו שבחבל מורביה. לאחר סיום לימודיו נשאר לעבוד במפעלו של אביו, מפעל לייצור מכוונות חקלאיות, ובמרס 1926 נישא לאמילי פלצל. בשנות השלושים ניסה שינדלר את מזלו בעסקים, אך פשט רגל. הוא הצטרף למפלגה הגרמנית הפרו-נאצית והחל לעבוד באוסטרבה ובברסלאו עבור המודיעין הגרמני.

שינדלר נעצר ביולי 1938, כשנחשפה עבודתו במודיעין הגרמני, הועמד לדין, הורשע בבגידה ונידון למוות. בעקבות הסכם מינכן יצא לחופשי, והוענק לו עיטור כבוד מטעם השלטון הנאצי.

ב-1939 הצטרף שינדלר למפלגה הנאצית, מתוך כוונה להבטיח לעצמו מכרזים עסקיים, והמשיך לסייע לנאצים בריגול לקראת פלישתם לצ'כיה במרץ 1939. בזכות נסיעות תכופות לפולין העביר מידע מודיעיני על הצבא הפולני עד סתיו 1940.

לאחר כיבוש פולין, בספטמבר

1939, עבר שינדלר לקרקוב וחיפש הזדמנויות עסקיות. באוקטובר אותה שנה השתלט על מפעל לייצור אמילי, שהיה בבעלותו של היהודי נתן וורצל, ועל חנות כלי בית שהייתה בבעלותו של היהודי יוליוס וינר. במפעל ייצרו כלי אוכל מפח מצופים אמילי שנמכרו לוורמכט, ושינדלר החל להתעשר ונהל אורח חיים ראוותני, חי בפזרנות, נהג להמר והיה הולל ושתיין.

במרס 1941 נאלצו יהודי קרקוב לעבור לגטו ושינדלר החל להעסיק עובדים יהודים רבים במפעלו. עם חיסול הגטו והעברת רבים מיהודי קרקוב למחנה פלשוב, הצליח שינדלר להתיידד עם מפקד המחנה, אמון גת, ובזכות זאת לשכן את עובדיו בתת-מחנה שהוקם במפעל.

כשהתבררה כוונת הגרמנים, לחסל את כל היהודים, החליט שינדלר לנסות ולהציל את עובדיו, ובעזרת קשריו וכספו הצליח להערים על הגרמנים ולגרום להם להכיר במפעלו כמפעל חימוש וייצור פגזים. בתחילת סתו 1944 חוסל מחנה פלשוב ויושביו נשלחו למחנות

השמדה. שינדלר הצליח להשיג אישור להעתיק את מפעליו, על עובדיו, למחנה ברניליץ שבמורביה, וכך 801 גברים ו-297 נשים נכללו במה שנודע מאוחר יותר כ"רשימת שינדלר", ואלה ניצלו.

בגלל עברו הנאצי ושירותו במודיעין הגרמני חשש שינדלר שיעצר על ידי הסובייטים ויואשם בפשעי מלחמה. על כן הכינו מספר עובדים מכתב המפרט את מעשיו למען הצלת יהודים. שינדלר ורעייתו נמלטו ברכבם מפני הצבא האדום בתחילת מאי 1945. לאחר המלחמה, בנובמבר 1945, שבו בני הזוג לבוואריה, השתקעו ברגנסבורג ושהו שם עד 1949 כשהוא נתמך כלכלית על ידי הגוינט.

ב-1949 היגר עם תריסר יהודים לארגנטינה שם הקים חוות נוטריות אולם העסק פשט רגל. שינדלר חזר לגרמניה וניסה את מזלו שם, אך ללא הצלחה.

ב-24 ביולי 1993 הוכרו אוסקר שינדלר ורעייתו אמילי כחסידי אומות העולם.

נכנס במקרה ל"רשימת שינדלר" וזכה בחיים

הרץ הירשברג, שנפטר לאחרונה בגיל 92, הסכים להחליף זהות עם חבר שביקש להישאר עם אחיו במחנה פלשוב, וכך ניצלו חייו.

לפני מלחמת העולם השנייה היתה לשמעון הירשברג, אביו של הרץ הירשברג, מבשלה בקרקוב שבפולין, אשר בה הפיק שיכר מדבש. עם כיבוש פולין, הגרמנים גזלו ממנו את המבשלה, וגירשו אותו ואת משפחתו לגטו בעיר.

בהמשך, כשחיסלו את הגטו, הועברה המשפחה למחנה פלשוב הסמוך. האב, שמעון, גורש משם לאושוויץ, שם נרצח. האם, יוכבד, נלקחה למחנה הנשים. כדי לשרוד, הירשברג מכר אוכל מוברח לאסירי המחנה, תוך סיכון חייו. חלק מהאוכל נתן לאמו, שעמה נפגש מדי ערב מעבר לגדר שהפרידה בין מחנה הנשים למחנה הגברים, כדי לאכול יחד. "הייתי נותן לה חתיכת לחם וביצה. זה היה משמעותי מאוד", סיפר לימים. אחיו, שלום, נשלח למחנה ריכוז בגרמניה, ושרד. שני האחים התאחדו מחדש אחרי המלחמה. גם אמו נשלחה למחנה בגרמניה, אך לא שרדה.

חייו של הירשברג ניצלו במקרה.

בסוף 1944, עם התקרבות הצבא האדום, פונו האסירים ממחנה פלשוב. רובם, כ-20 אלף במספר, נשלחו להשמדה. הירשברג יועד אף הוא למוות. ואולם בשעה שעמד במסדר והמתין לגירוש, לדבריו, "לפתע ניגש אלי חבר מבית הספר, ושאל אם אני לבד". כאשר השיב בחיוב, הציע לו החבר להתחלף בזהות כדי שיוכל להישאר במחנה עם אחיו. "לא היו לנו מספרים על היד אלא על הז'קט. התחלפנו בז'קטים", סיפר.

בזהותו החדשה מצא עצמו הירשברג ברשימת העובדים שחסיד אומות העולם אוסקר שינדלר לקח לעבודה במפעל שלו בקרקוב, וכך הציל את חייהם. הדרך לחופש לא היתה קלה. למרות ההבטחות שולחו כ-700 הגברים מרשימת עובדיו של שינדלר למחנה גרוס-רוזן, וכ-300 נשים נשלחו לאושוויץ.

כך מצא עצמו הירשברג שוב כלוא במחנה, אך שינדלר פעל לשחרר אותו ואת יתר האסירים. "שינדלר לא ויתר ולא נרתע, ופעל בכל דרך אפשרית, כולל שיחוד הקצינים הגבוהים, על מנת להביא את פועליו היהודים למפעל החדש.

[...]בהמשך הצטרף הירשברג לארגון "הברחה" וסייע להעביר יהודים מפולין לציכוסלובקיה, משם נסעו למחנות העקורים בגרמניה. במקביל הצטרף לאצ"ל. ב-1947 עלה על אוניית המעפילים "מורדי הגטאות" בדרכו לארץ, ואולם נוסעיה נעצרו על ידי הבריטים וגורשו לקפריסין. בהמשך, מצויד בתעודה מזויפת, עלה לארץ.

ב-1951 השתחרר הירשברג בדרגת סרן. בהמשך למד הנדסת חשמל והנדסת ייצור, והקים וניהל מפעלים, וחברות בתחום האלקטרוניקה, בארץ ובחו"ל.

עופר אדרת, "הארץ", 21.9.2019

בית הכנסת בבית החולים היהודי

מר אוגניוש דודה Eugeniusz Duda, מנהל המוזיאון בבית הכנסת הישן בקז'ימיז', העלה על הכתב את תולדותיו של בית הכנסת בבית החולים היהודי שהיה, עד לשואה, ברחוב סקבינסקה 8 בקרקוב:

בעלותה של הקהילה היהודית בקרקוב היה בית חולים, דבר שרווח גם אצל קהילות יהודיות גדולות אחרות בפולין. בניין בית החולים המודרני הוקם בשנים 1861-1866 ברחוב סקבינסקה 8 ובנייתו מומנה ממקורות עצמאיים, מהלוואות ומכספי עשירי הקהילה.

חברי הקהילה היהודית זכו לטיפול חינם, ולכן תחזוקתו ופיתוחו התאפשרו הודות לכספים שגייסה אגודת ידידי בית החולים, שהוקמה בשנת 1933 ביוזמתו של מנהל בית החולים, ד"ר יאן לנדאו (1871-1936). אירוע מרכזי חשוב היתה הרחבת בית החולים, שהושלמה בשנת 1938, בזכות תרומות נדיבות שהתקבלו.

באוקטובר 1937 הונחה אבן הפינה לבניית בית תפילה בבית חולים, ופחות משנה לאחר מכן, ב-18 בספטמבר 1938, נפתח המקום ונערכה בו תפילה חגיגית. בעיתון "גזטה גמינה" 1938/4/8 נכתב כך על הפתיחה רשמית:

"מייסדת היצירה הנפלאה הזו היא הנדבנית הידועה גברת פאני שנקר, אשר המעשה האציל והיפה שלה הביא להגשמת משאלותיהם ארוכות השנים של החולים ששהו בבית חולים יהודי. גב' שנקר הבינה שצריך לחזק את הרוח על מנת להקל על הסבל הגופני; כאן, בבית אלוהים בבית החולים מוצא החולה את החיזוק לרוח שהוא כה זקוק לה.

הפתיחה נערכה באולם בית הכנסת המואר והמעוטר להפליא על ידי המייסדת, כשכל חפצי הדת מעוטרים ומקושטים בפאר, בנוכחותם של אורחים רבים שבאו להשתתף בטקס. בנוסף למייסדת ולבני משפחתה נכחו גם נציגי נשיאות ומועצת הקהילה היהודית בקרקוב, הרבנות, הנהלת בית החולים, קבוצה גדולה של רופאים, נציגי עמותות וארגונים, פעילים חברתיים ורבים מבין האוכלוסייה היהודית.

הטקס התחיל בשירת מזמורי תהילים על ידי החזן מר גולדנברג, ואחריו נשא הרב שמואל קורניצר דרשה יפה וברך את המקום ואת המייסדת

הנאצלת. לאחר הכנסת ספר התורה לארון הקודש, נשא דברים ד"ר רפאל לנדאו, בשם הקהילה היהודית הדתית. הוא הודה למייסדת ולכל מי שתרמו וסייעו להשגת המטרה הזו.

בנה של גב' שנקר, מר פרדיננד שנקר, הודה בשם המייסדת וציין את תרומתו של מהנדס אינג' פרדיננד ליבלנינג, הקבלנים האחרים, והודה במיוחד למנהל בית החולים מר לוקס, אשר יזם את הקמת בית הכנסת במקום. את האירוע סיים החזן גולדברג במזמורים לדוד."

בית הכנסת התווסף לבניין בית החולים בציר המרכזי מצד הגן (מדרום). היה זה בניין בן קומה אחת, שהשתלב בגובה בניין בית החולים.

חדר התפילה הראשי, המיועד לגברים, היה ריבוע כמעט מושלם במידות 6.28 מ' על 6.14 מ', עם ארבעה חלונות מדרום ושניים ממזרח, וביניהם נמצא ארון הקודש. במקום יכולים היו להתאסף בנוחות כ-50 מתפללים. מצדו של המסדרון היה חדר מלבני קטן יותר ששימש כעזרת נשים, והכניסה לבית הכנסת הייתה מגרם המדרגות של הבניין הישן. חזית בית הכנסת הייתה צנועה וקישוטו היה דומה לעיטור האגף המזרחי של בית החולים והמרפאה ע"ש אמילי ווסרברג.

(ב-1941 הועברה פעילותו של בית החולים היהודי לגטו, לרחוב יוזפינסקה בפודגוזיה והוא פעל שם עד לחיסול הגטו ב-13 במרס 1943).

בית חולים יהודי ברחוב סקבינסקה 8 במהלך ההרחבה בשנת 1938. בחזית משמאל: בית הכנסת בשלבי בנייה. בית הכנסת תוכנן על ידי האדריכל פרדיננד ליבלנינג (1877-1942)

קרקוב - ניצנים - תל אביב

משפחת דויטל, קרקוב, 1957

חינו, לא שאלנו ולא חקרנו מה קרה לספר התורה. ואני ממש הדחקתי מזיכרוני את סיפור ספר התורה הזה במשך כארבעים שנה!

לקראת סוף שנות הארבעים שלי, בזמן שחייתי בארה"ב, בפלאי פלאות התחלתי מסע של חזרה בתשובה ובתחילת שנות החמישים שלי חזרתי לארץ. ומאז אני מתחזק באמונה, בלימוד תורה ובדבקות באלוהי ישראל ובתורת ישראל.

בשנים האחרונות חשבתי רבות על אותו ספר תורה שבפלאי פלאות ירשתי מאבי ושהלך לאיבוד. הספר הזה בוודאי נמצא באיזשהו בית כנסת ומפאר את ארון הקודש באיזושהי קהילה ישראלית.

אני בטוח שהספר ההוא שירשתי מאבי, ושנמצא בנסתר, הגן עליי והביא לי ניסים גדולים בחיים ובמסעי הרוחני המיוחד, מסע שבו יש לי חיבור פלאי לשמים, מסע שבו מגלים לי סתרי תורה ואורות חדשים ומופלאים עוברים דרכי וברוך השם מופצים לכלל ישראל.

אני מתגורר בעיר **תל-אביב**, חבר בקהילה קדושה ומיוחדת שנקראת "**נחלת אבות**" ושוכנת ברחוב בורוכוב 24 בתל-אביב. קהילה שמנוהלת על ידי אנשים צדיקים בני צדיקים, לתפארת העיר תל-אביב וכל עם ישראל.

בע"ה זכיתי לממש את המצווה הגדולה של כתיבת ספר תורה, הספר החדש נכתב בימים אלו בעיר **מעלה אדומים** על ידי סופר סת"ם מומחה וקדוש ובע"ה הוא יוכנס ברוב עם בטקס הכנסת ספר תורה בבית הכנסת "**נחלת אבות**" ביום פטירתו של אבי יעקב בן אביש ז"ל, בג' בטבת בשנת ה'תש"פ, ביום שני בשבת, 30.12.2019 וזה יהיה בדיוק 59 שנים לאחר פטירתו.

כך אזכה לסגור מעגל חשוב בחיי וספר התורה החדש יהיה הספר שבנגלה, וישכון בכבוד רב בבית הכנסת בתל-אביב ויפאר את העיר הקדושה הזאת ואת הזיכרון של הוריי ומשפחותיהם שנספו בשואה ואת מדינתנו היקרה, **מדינת ישראל**, שנוסדה בעיר תל-אביב לפני 71 שנים!

אדם טל-דויטל

את הסיפור המופלא הזה אתחיל בעזרת הגדרת המונח **ירושה**: "רכוש שאדם מקבל מהוריו או מקרוביו לאחר מותם"... והנה לפניכם סיפור של ירושה מיוחדת מאוד שקיבלתי מאבי **יעקב בן אביש דויטל ז"ל**. אפשר גם לקרוא לסיפור הזה: "**התורה שירשתי מאבי**".

ההתחלה היא בקרקוב שבפולין, שם נולדתי בסוף שנת 1949, ביי"ח בחשון ה'תש"י. זה היה כארבע שנים לאחר סיום השואה הנוראה של יהדות אירופה וקצת יותר משנה אחרי תקומת מדינת ישראל.

הוריי, יעקב דויטל ואוגניה דויטל לבית גוטוירט, היו ניצולי השואה. אבא היה ניצול שואה שאיבד את כל משפחתו, אין לי אף קרוב משפחה בשם **דויטל**. זהו שם משפחה נדיר. יש הרבה אנשים עם השם דויטש אך דויטל רק מעטים. לשני הוריי היו אלו נישואים שניים. הם הביאו לעולם שני ילדים, את רינה אחותי שנולדה שלוש שנים לפני ואותי.

בחודש מאי 1960, בדיוק ביום העצמאות ה-12 של מדינת ישראל, בה' באייר, ה'תש"ך, עלינו לארץ, אמא, אחותי ואני. אבא נשאר לבדו בקרקוב. כשאבא נפרד מאתנו הוא קיווה שיעלה לארץ בתוך מספר שנים.

אמנו הגיבורה הגדולה שעלתה לארץ עם בריאות רופפת ועם שני ילדים צעירים התחילה את צעדיה הראשונים בארץ באולפן עציון בירושלים ואת ילדיה סידרה בפנימייה של עליית הנוער. וכך הגענו ל**כפר הנוער ניצנים**, פנימיית ילדים שהייתה ממוקמת על אדמות קיבוץ ניצנים שבדרום הארץ, אי שם בין אשדוד לאשקלון.

וכך אחותי ואני מצאנו את עצמנו בארץ חדשה, בסביבה חדשה, בלי הורים לצדנו, אך שמחים ומאושרים להיות בארצנו.

כחצי שנה אחרי עלייתנו לארץ אבא נפטר מהתקף לב ונקבר בקרקוב הקרה והרחוקה. לצערנו לא קיבלנו דבר מהעזבון של אבא, אפילו לא תמונות, ממש כלום.

מספר שבועות אחרי פטירתו הודיע לנו מנהל הפנימייה שהקהילה היהודית בקרקוב שלחה לישראל **ספר תורה** שהיה שייך לאבי. בפלאי פלאות הספר הגיע לפנימייה, אחותי ואני זכינו לראות אותו כשהוא עטוף בטלית ומונח בתחתית ארון הקודש בבית הכנסת בניצנים.

מסתורין ופלא גדול הוא מאיפה היה לאבא שלי ספר תורה? מניין לאדם פשוט, ניצול השואה, ספר תורה? הספר לא היה בביתנו. אנחנו לא ידענו כלום על ספר התורה הזה.

מנהל הפנימייה שהראה לנו את הספר אמר לנו שאנו נתרום את הספר לבית הכנסת של הפנימייה ויהיה טקס הכנסת ספר תורה והספר יוקדש לזכרו של אבינו ושאותי תרקום את המעיל לספר. אך מה שקרה לאחר מכן הוא שלא היה טקס הכנסת ספר תורה, אחותי לא רקמה ולא היה כלום.

כשמונה חודשים אחרי פטירתו של אבא גם אמנו נפטרה ממחלה קשה ונקברה בירושלים. אנחנו הילדים התמודדנו עם היתמות והחיים החדשים, המשכנו את

ספרים, רבותי, ספרים

פרידה ממילא 18 - ספורה של קשרית, הלה רופאיין-שיפר, בית לוחמי הגיטאות והוצאת הקיבוץ המאוחד, הדפסה שלישית 2002

הלה רופאיין לבית שיפר נולדה בקרקוב למשפחה אורתודוקסית. היא למדה בבית ספר פולני קתולי, ולימים עזרה לה היכרות זו בתפקידה המחתרתי.

בשחר נעוריה הצטרפה לתנועת "עקיבא" ועוד לפני פרוץ המלחמה התכוננה לעלות ארצה, ולא הספיקה. במרס 1941 צורפה לפלוגת הכשרה של "עקיבא" בורשה, וכמזכירתה עמדה בקשר יומיומי עם נציגי התנועות החלוציות האחרות, והשתתפה בישיבה הגורלית אשר החליטה על הקמת הארגון היהודי הלוחם (אי"ל).

באוגוסט 1942, אחרי האקציה הגדולה, נסעה לקרקוב להתייעצות. מאז שימשה קשרית של אי"ל בקראקוב ובסביבתה, אך בעיקר נשלחה לווארשה: הבריחה נשק לקרקוב; העבירה אנשים וידיעות; הגניבה ניירות מזויפים וכסף.

אחרי המרד בקראקוב בדצמבר 1942 נתפסה בידי הגרמנים בכניסה לגטו וארשה - וברחה. תוך כדי מנוסתה נפצעה ונשארה בגטו עד המרד. דרך הגטו הבווער הצליח להגיע לבונקר במילא 18. ב-8 במאי נשלחה לצד הארי כדי ליצור קשר עם יצחק צוקרמן. כעבור שלושה ימים נודע לה על נפילת הבונקר.

ארכיונים בפולין למחפשי "שורשים"

Archiwum Urzędu Miasta Krakowa - (MUNICIPALITY ARCHIVE OF KRAKOW)

Wydział Organizacji i Nadzoru

ul. Dobrego Pasterz 116 A, 31-416 Kraków

Phone: +48 12 616 90 00, 616 90 08, 616 90 06

Archiwum Narodowe w Krakowie- (NATIONAL ARCHIVES IN KRAKOW)

ul. Sienna 16, 30-960 Kraków

e-mail: sekretariat@ank.gov.pl

Phone: +48 12 422 40 94; +48 12 421 27 90; +48 12 421 68 81

<http://www.ank.gov.pl/en>

Urząd Stanu Cywilnego w Krakowie (REGISTRY OFFICE IN KRAKOW)

ul. Lubelska 27, 30-003 Kraków

Phone: +48 12-616-5519

Dział Genealogii Żydowskiego Instytutu Historycznego im. Emanuela Ringelbluma - (THE EMANUEL RINGEL-BLUM JEWISH HISTORICAL INSTITUTE) Jewish

Genealogy & Family Heritage Center

ul. Tłomackie 3/5, 00-090 Warszawa

Phone: +48 22 828 59 62

E-mail: familyheritage@jhi.pl

<http://www.jhi.pl/en/genealogy>

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie - CENTRAL ARCHIVES OF HISTORICAL RECORDS IN WARSAW

ul. Długa 7, 00-263 Warszawa

Phone. +48 22 831-54-91

e-mail: sekretariat@agad.gov.pl

מאגר התצלומים באתר יד ושם יש למעלה מ-3,900 תמונות של יהודי קרקוב

<https://photos.yadvashem.org/index.html?language=he&displayType=image&strSearch=cracow>

WEBSITE: www.claimscon.co.il • דרך חברון 101, ירושלים 93480 • טל': 02-6712711 • פקס: 02-6712731

Beit Ha'umot, 101 Derech Hevron, Jerusalem 93480 • redisrael@claimscon.org

